

מחלוקת בית שמאי ובית הלל בבורר קטניות ביום טוב

תנן (ביצה יד): הבורר קטניות ביום טוב, בית שמאי אומרים בורר אוכל ואוכל, ובית הלל אומרים בורר כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה, ע"כ. הרי שנחלקו בית שמאי ובית הלל אם מותר לבורר ביום טוב פסולת מתוך אוכל, שלדעת בית שמאי אף ביום טוב צריך לבורר דוקא אוכל מתוך פסולת בידו ולאכול מיד, ואילו לדעת בית הלל היתירו לבורר כדרכו דהיינו פסולת מתוך אוכל.

ובברייתא המובאת בגמרא, אמר רשב"ג במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת, אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת. והיינו שאף בית הלל המתירים לבורר הפסולת מתוך האוכל היינו רק באופן שבכך ממעט בטרחה, אבל אם הפסולת רבה על האוכל ויש טרחה גדולה בברירתה, מודים בית הלל שיבורר האוכל מתוך הפסולת ולא להפך.

ומקשה הגמרא על המבואר בברייתא שאם הפסולת מרובה על האוכל מותר עכ"פ ליטול את האוכל מתוך הפסולת, שהרי כיון שהפסולת מרובה על האוכל אם כן בטל האוכל לגבי הפסולת ואסורה כל התערובת בטלטול, וכלשון רש"י (ד"ה מי איכא): והא בטילי ליה מיעוטא לגבי רובא, והוה ליה ככוליה פסולת ולא חזי. ומסיקה הגמרא: לא צריכא, דנפיש בטרחה וזוטר בשיעורא. והיינו שאכן האוכל רבה על הפסולת ולכן אינו בטל לגביו, וחילוקו של רשב"ג אינו בין מקום שהאוכל רבה על הפסולת למקום שהפסולת רבה על האוכל, אלא חילוקו הוא לגבי הטרחה, בין מקום שטרחת האוכל מרובה על הפסולת, שבכה"ג סבירא להו לבית הלל שיבורר הפסולת מתוך האוכל, ובין מקום שטרחת ברירת הפסולת מרובה על ברירת האוכל, שבכה"ג אף בית הלל מודים שיבורר האוכל מתוך הפסולת.

קושיית רבי עקיבא איגר שבברירת פסולת מתוך אוכל עובר על איסור מוקצה

והנה רבי עקיבא איגר (תוספותיו למשניות פ"א אות ח) כתב להקשות כיצד היתירו בית הלל לבורר הפסולת מתוך האוכל והרי הפסולת הוי מוקצה, ואינו רשאי לטלטלו. והיינו שמלבד איסור בורר, בברירת הפסולת מתוך האוכל יש איסור נוסף והוא עצם נטילת הפסולת בידו שהרי הפסולת אינה ראויה לכלום והיא מוקצה.

רע"א מוסיף שאין להעמיד באופן שהפסולת ראויה למאכל בהמה וממילא אין בה משום איסור מוקצה, וכל הנידון הוא רק לגבי איסור ברירה ובכך נחלקו בית שמאי ובית הלל. חדא, שזהו דוחק להעמיד הסוגיא דוקא באופן זה. ועוד, שהרי למסקנת הגמרא מדובר דוקא באוכל רבה על הפסולת ואילו היתה הפסולת רבה על האוכל היה אסור ליטול אף את האוכל מתוך הפסולת כיון שבטל לגביו והוה ליה כוליה פסולת ולא חזי - הרי להדיא שלא מדובר בפסולת הראויה למאכל בהמה, כי אם לא כן אף במקרה כזה היה מותר לבורר את האוכל מתוך הפסולת, כי אף שבטל לגביו עדיין אינו מוקצה כיון שעכ"פ ראוי למאכל בהמה.

חילוק התפא"י בין פסולת הראויה למאכל בהמה העומדת בפנ"ע למעורבת באוכל

אמנם התפארת ישראל (בועז אות ב) הביא סברת "בני הרב המאה"ג מהו' ברוך יצחק שליט"א" שיש מקום לחלק בין פסולת הראויה למאכל בהמה ועומדת בפני עצמה, שאז אכן יש להחשיבה כמאכל בהמה ולהתירה בטלטול, ובין פסולת המעורבת במאכל אדם, שאז אפילו אם היא ראויה למאכל בהמה אין בכך די כדי להתירה בטלטול [כך נראה כוונת דבריו].

ובמה שדקדק רע"א מדברי הגמרא דבפסולת מרובה על האוכל "מי איכא מאן דשרי", ומבואר שהפסולת אינה ראויה למאכל אדם ולכן נוקטת הגמרא בפשטות שאף האוכל בטל לגבה ואין מי שיתיר לטלטלה, העיר התפא"י שלא כן ביאור דברי הגמרא לדעת הרמב"ם. דהנה הרמב"ם (יו"ט פ"ג הט"ז) העתיק דברי הגמרא כפשוטה: במה דברים אמורים בשהאוכל מרובה על הפסולת, אבל אם היתה הפסולת מרובה על האוכל בורר את האוכל ומניח את הפסולת, ע"כ. ואחר כך הוסיף והביא גם את דברי הגמרא במסקנתה: ואם היה טורח בברירת הפסולת מן האוכל יתר מטורח ברירת האוכל מן הפסולת - אע"פ שהאוכל מרובה, בורר את האוכל ומניח את הפסולת.

וכתב הכסף משנה שנראה מדברי הרמב"ם שאין כוונת הגמרא דבפסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי כפירוש רש"י, שלכולי עלמא יהיה אסור לבורר אף את האוכל מתוך הפסולת כיון שהאוכל בטל לגבי הפסולת. אלא שבכה"ג מי איכא מאן דשרי לבורר פסולת מתוך אוכל, הלא פשיטא שאפילו בית הלל מודים בכה"ג שצריך לבורר האוכל מתוך הפסולת ומה בא רשב"ג להשמיענו. וכ"כ הט"ז (סימן תקי סק"ב). ואם כן לדעת הרמב"ם אדרבה מבואר בגמרא שאין האוכל נאסר בטלטול אף אם הפסולת רבה עליו, והביאור בזה הוא שאוכל חשוב אינו בטל לגבי הפסולת אף אם היא רבה. ומכל מקום ראיית רע"א נפלה, כיון שאפשר בהחלט להעמיד את דברי המשנה בפסולת הראויה למאכל בהמה שאין בה משום איסור מוקצה.

ביאור הרש"ש שהפסולת בטלה לאוכל וכיון שבאת לידו מותר להמשיך לטלטלה

ובעיקר קושיית רבי עקיבא איגר כיצד מותר לבורר האוכל מתוך הפסולת ביום טוב הרי בברירתו נוטל את הפסולת בידו ועובר על איסור מוקצה, תמה הרש"ש (ביצה יד): וכתב: ותימה שנעלם מכבוד תורתו התוספות בשבת (קמב): דכיון דאוכל מרובה על הפסולת כדמוקי לה רשב"ג, בטלה ברוב ליטלה מן האוכל ולזורקה, עכ"ל. והיינו שיישב הרש"ש שכיון שהעמיד רשב"ג את מחלוקת ב"ה וב"ש באופן שהאוכל מרובה על הפסולת אם כן כל זמן שהפסולת בתערובת הרי היא בטלה לאוכל ואינה מוקצה, ומותר לו ליטלה בידו ולזורקה.

וכך אכן מבואר להדיא בדברי התוספות להם ציין הרש"ש דכשהאוכל מרובה על הפסולת הוה פסולת כבטל לגבי רובו ומותר ליטלו מן האוכל ולזורקו. אמנם לא ביארו התוספות כיצד הותר הדבר והלא אף שבשעה שהפסולת בתוך התערובת הרי הוא בטל לגבי האוכל ומותר בטלטול, אך כיון שברר הפסולת מתוך האוכל מיד נעשה מוקצה בידו.

איסור

מוקצה

ברירת

פסולת

מתוך

אוכל

יום שלישי ח תשרי
ביצה דף יד

הצטרפות לקבלת

החידוש היומי:

a8843414@gmail.com

מחלוקת הפוסקים אם רק במוקצה מחמת איסור אומרים כיון שבאת לידו

והרש"ש ציין בדבריו לדברי התוספות לעיל (ג' ד"ה אבל), וכוונתו למה שכתבו שם התוספות: ומכאן פוסקין דהא דקי"ל דדבר שמלאכתו לאיסור אסור לטלטל, אינו אלא דוקא שאינו לצורך גופו או לצורך מקומו, אבל לצורך גופו או לצורך מקומו שרי. ואם התחיל לטלטלו בשביל שצריך לגופו או למקומו, מותר להוליכו אפילו בחדרו אם ירצה. ועפ"ז ביאר הרש"ש שהוא הדין בנידון דידן כל זמן שהפסולת בתוך התערובת הרי היא בטלה לאוכל ומותרת משום מוקצה, ואף שאחרי שבררה ונטלה בידו הרי היא מוקצה, מכל מקום כיון שכבר באה לידו הרי היא כמוקצה הניטל לצורך גופו שמותר לו להמשיך לטלטלו כמו שכתבו התוספות. אמנם כל דברי הרש"ש לא יצדקו אלא אם נדמה נידון התוספות העוסקים במוקצה מחמת איסור לנידון דידן העוסק במוקצה מחמת גופו, ואכן כ"כ המגן אברהם (שם סק"ז) שדין התוספות אמת לא רק במוקצה מחמת איסור, וכך צ"ל שדעת הרש"ש. אך יש לדעת מה שהביא המשנה ברורה (סימן שח סק"י"ג) בשם אחרונים [אבן העוזר, דרך החיים ושאר אחרונים] שהכריעו דהאי התירא לא שייך אלא בכלי שמלאכתו לאיסור ולא במוקצה מחמת גופו, כגון מעות ואבנים וכיו"ב. הרי שאותם אחרונים חלקו על דברי הרש"ש, ולפי דבריהם אי אפשר לפרש שטעם ההיתר בברירת הפסולת מתוך האוכל הוא משום שאף שנעשה מוקצה בידו הרי מותר לו לטלטלו כיון שכבר באה לידו. ואולי מטעם זה מיאן רע"א ביישוב הרש"ש. אלא שאם כן תתעצם הקושיא על דברי התוספות בשבת שהתירו מכח זה לטלטל הפסולת אף שמיד כשתצא מתוך האוכל נעשית מוקצה בידו.

ביאור החזון איש והגרשז"א שלא גזרו חכמים משום מוקצה כשמתעסק בהכשרת אוכל

וכתב המנחת שלמה ליישב, שאף לדעת אותם אחרונים הסוברים שנטילה בהיתר אינה מועילה להמשיך הטלטול אלא במוקצה מחמת איסור, היינו דוקא באופן שאינו היתר גמור אלא שהותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו. משא"כ באופן שבשעה שנטלו בידו הוה ליה אוכל ממש, שפיר מותר גם לדידהו לטלטלו לכל מקום שירצה כמו בכלי שמלאכתו לאיסור [ויל"ד לפי זה בכל מוקצה כשבא לידו בערב שבת, שלדברי המנח"ש יש להתיר המשך טלטולו כיון שבכה"ג בא לידו בהיתר גמור]. אמנם הרמב"ם (שבת פכ"ו הט"ז) כתב לענין גרעינין וקליפין שצריך מיד לזרוקן לאחוריו, והוכיח מדבריו באבן העוזר (סימן רסו) שדבר מאכל שהיה בידו ואחר כך נעשה מוקצה, חייב להשליכו מידו מיד, ואין אומרים בכה"ג לסברת התוספות המתירים ליטול פסולת מתוך אוכל ולזרוקה. ואם כן הדרא קושיא לדוכתה מאי שנא דין גרעינין וקליפין מדין ברירת פסולת מתוך אוכל. והחזו"א (סימן מ"ז ס"ק ט"ו) ביאר [וכ"כ המנח"ש שם] כוונת התוספות שכל שמתעסק בהכשרת אוכל, לא גזרו חכמים איסור מוקצה, וכיון שהפסולת נטפל לאוכל והרי הוא מתעסק להכשיר האוכל, שוב לא הוי בכלל איסור מוקצה. ולכן התיר החזו"א שם להוציא זבוב מתוך המשקה ביד ואין בכך משום איסור מוקצה. ולפי זה א"ש החילוק בין גרעינין לברירת פסולת מתוך אוכל, כי גרעינין אחר שהוציאו מתוך הפרי אין טעם להחזיקו בידו ואין בכך משום הכשרת האוכל ולכן חייב להשליכו מיד משום איסור מוקצה. משא"כ בברירת פסולת מתוך אוכל, אם ישליכנו מיד כיון שהגיע לידו הרי שוב יחזור ויתערב באוכל, ולצורך תיקון המאכל צריך הוא לטלטל הפסולת מתוך האוכל ובכה"ג לא גזרו חכמים משום מוקצה.

יישוב רע"א עפ"י יסוד התוספות שמוקצה הותר משום אוכל נפש ושמחת יום טוב

ורבי עקיבא איגר עצמו כתב להוכיח מכח קושייתו כיסוד התוספות (לעיל ח. ד"ה אמר רב יהודה וכ"ה לקמן כח: ד"ה גריפת ולא: ד"ה אמר ר' זירא) שהתירו מוקצה משום אוכל נפש ומחמת שמחת יום טוב. שהקשו התוספות שם: וא"ת ואנו היאך אנו מסלקין אפר הכירה ביום טוב לאפות הפשטידה, אע"ג שאין ראוי לצלות בו ביצה. ואומר הר"ר יצחק דמוקצה אינו אסור לטלטל ביום טוב בשביל אוכל נפש ושמחת יום טוב, עכ"ל. ולפי זה, אומר רע"א, ניחא דמותר לטלטל הפסולת מתוך האוכל אף שהיא מוקצה בשביל אוכל נפש.

וחידושו של רע"א גדול יותר מחידושו של התוספות, שהרי בנידון התוספות אין בידו מה לעשות כי אם להסיר האפר לצורך אפיית הפשטידה, משא"כ בנידון דידן הרי יכול שפיר לעשות כדעת בית שמאי ולברור האוכל מתוך הפסולת. ומבואר דמכל מקום כיון שיש כאן צורך אוכל נפש ואילו בברירת האוכל מתוך הפסולת יש טרחה יתירה, אף בכהאי גוונא התירו לו לעבור על איסור מוקצה. ועמד על כך המנחת שלמה שם ותמה אטו משום מניעת טורח מותר לטלטל מוקצה, והרי זה דומה למי שיש ב' פתחים לפניו, והפתח הקרוב יותר יש בו אבנים, שודאי אסור לטלטלם כדי שלא יצטרך להאריך דרכו דרך הפתח השני. וביאר המנח"ש שמכל מקום כיון שעצם הברירה נעשית לצורך אוכל נפש ממילא לא מהדרין אמילתא אחריתא ואף שבאופן זה יש בו משום איסור מוקצה, ועי"ש עוד מה שביאר.

ילד הדליק טיפ בסעודת יום טוב אם מותר להוציא מהחדר

בחשוקי חמד רצה ללמוד מהיתר זה למקרה בו הדליק ילד טיפ יקר [שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס] ביום טוב בקולי קלות במקום אכילת בני הבית, שיהיה מותר להוציאו מהחדר ולעבור על איסור מוקצה, כיון דשרי לעבור אמוקצה לצורך אוכל נפש. אלא שכתב לחלק באופן פשוט, שלא למדנו מדברי התוספות ומדברי רע"א אלא להתיר איסור מוקצה באופן שהוא פועל בגוף האוכל נפש על ידי שעובר על איסור המוקצה, כמו טלטול האפר שע"י יכול לאפות את הפשטידה או לאכול את האוכל ללא הפסולת. משא"כ בסילוק הטייפ שאינו אלא סילוק מפריע צדדי אפשר שלא התירו.

ורצה ללמוד לנדון זה מדברי המרדכי בביצה (רמז תרסח) שכתב לדעת רבי יהודה המתיר מכשירי אוכל נפש ביום טוב, שהוא הדין שמותר לכחול עין ביום טוב למי שנפשו עגומה עליו וקצה באוכל, וכפי שלמדנו חז"ל שאכילה ביום בראיית המאכל עדיפה טפי. ואם כן מבואר במרדכי שלענין היתר אוכל נפש דין הסרת מונע צדדי שווה לדין עשית פעולה חיובית בגוף האוכל נפש [ואף שלא נפסקו דברי המרדכי להלכה, היינו במה שחידש שגם האיסור לכחול עינו הותר משום אוכל נפש, אבל לגבי סברא זו אפשר שהכל יודו לו]. ומכל מקום הסיק רבי יצחק זילברשטיין, שכבר כתבו רבותינו שאין למדין שבותין וגזירות חכמים זה מזה, והניח מסקנת הדין בצ"ע.

בחשוקי חמד

רצה ללמוד

מהיתר זה

למקרה בו

הדליק ילד טיפ

ביום טוב בקולי

קלות במקום

אכילת בני

הבית, שיהיה

מותר להוציא

מהחדר ולעבור

על איסור

מוקצה

החידוש היומי הוקדש
לזכות

החפץ בעילום שמו

לזכות ביום הדין